

Jan SEIDL

Mužnost jako ctnost uvědomělého homosexuála ve třicátých letech

V tomto příspěvku se chci zabývat tím, jak a proč českoslovenští homosexuálové ve třicátých letech 20. století reflektovali obraz sebe samých v očích heterosexuální většiny, přičemž budu klást důraz na aspekt polarit *maskulinita – femininita*, který v tomto obraze a jeho reflexi hrál významnou roli.

Jako východisko následujících úvah dobře poslouží postřeh německého historika Wolfganga Schmaleho, který ve své práci *Geschichte der Männlichkeit in Europa (1450–2000)* na úvod kapitoly věnované poměru mužnosti a homosexuality konstatuje: „Hegemonní koncept mužnosti nepřipouští v zásadě žádné alternativní pojetí, nýbrž pouze antitypy, kterým je mužnost upřena nebo jsou interpretovány jako její ohrožení.“¹ Takový závěr zajisté platí pro pojetí mužnosti konstruované mainstreamovou heteronormativní společností; v následujícím textu uvidíme, jakým způsobem se koncept mužnosti utvářel v československé homosexuální subkultuře ve třicátých letech 20. století, tedy v rámci entity, která byla sama jako celek považována za ztělesnění jednoho z Schmaleho antitypů.

Poukazování na zženštilost jako charakteristický rys homosexuálních osob se v českém veřejném prostoru začalo objevovat od devadesátých let 19. století, a to zprvu v pracích z oboru soudního lékařství. Profesor Václav Bělohradský (1844–1896) v roce 1893 napsal, že „ohledně psychických zvláštností udává se, že *paederasté jsou milovníky hudby, umění a básnění; u mnohých jest nápadná zbožnost, zvláště ve věku pokročilejším*“² a klasik českého soudního lékařství Josef Reinsberg (1844–1930) o tři roky později, že „*passivní paederasté se po spůsobu ženském šnoří, šperkují a koketují*“.³ Tyto narážky na zženštilost představují v kontextu jejich pojednání o homosexualitě pouze marginální poznatky; hlavní pozornost tito autoři věnovali somatickým projevům doprovázejícím homosexuální akti-

¹ Wolfgang SCHMALE, *Geschichte der Männlichkeit in Europa*, Wien – Köln – Weimar 2003, s. 213.

² Václav BĚLOHRADSKÝ, *Vzácný případ sexuální perverse. Culilinctus et fellatio*, Časopis lékařů českých 32, 1893, s. 723.

³ Josef REINSBERG, *Nauka o soudním lékařství*, Praha 1896, s. 144.

vitu: úkolem soudního lékaře bylo prohlédnout podezřelého a stanovit, zda u něj došlo k homosexuálnímu styku, či nikoliv; na základě takové expertízy pak soud vynesl rozsudek.⁴ Pro trestní právo bylo nepodstatné, co obžalovaného k jeho jednání vedlo; rozhodující bylo, zda byla naplněna skutková podstata trestného činu. V soudně-lékařských spisech se zdůrazňovalo, že provozování neřestných aktivit jako masturbace, pederastie⁵ apod. vede k vážným fyziologickým a duševním poruchám jedince. Podle této logiky tedy nedovolené sexuální chování způsobovalo neblahé konstituční změny v lidském organismu.

Odlišný přístup začala v západoevropských zemích od sedmdesátých let 19. století zaujímat rozvíjející se psychiatrie; tón zde udal na řadu desetiletí německý lékař Karl von Westphal (1833–1890) ve studii *Die conträre Sexualempfindung* (1869; Inverzní sexuální citění). Primárním objektem zájmu už mu nejsou sexuální akty, ale sexuální tužby, které se mohou, avšak nemusí fyzicky projevit: chování individua není příčinou, ale důsledkem konstitučního ustrojení organismu. Na rozdíl od soudního lékařství vyžadovala psychiatrická kazuistika více vyprávění ze strany pacienta a psychiatrický diskurz, jak poznamenává francouzský historik Christian Bonello,⁶ se podobá románové osobní historii.

Tento model pojednávání sexuálních odlišností dovedl k dokonalosti v osmdesátých a devadesátých letech 19. století rakouský psychiatr Richard von Krafft-Ebing (1840–1902). Roku 1886 vydal studii *Psychopathia sexualis*, v níž na 110 stranách podal na základě 51 psychiatrických případových studií charakteristiky základních anomálií pohlavního pudu; tuto práci následně vydával téměř každoročně znovu, vždy přepracovanou a rozšířenou. Krafft-Ebing je klasickým představitelem psaní, v němž Michel Foucault a další badatelé spatřují medikalizaci sexuality. Ta už nadále neměla být doménou církevní kontroly, která v 19. století ztrácela dech; o její uzurpování a převedení pod svou kontrolu se úspěšně pokusila medicína, veskrze nová síla plná elánu, který jí dodávalo pozitivistické přesvědčení o neomezených možnostech vědy. Krafft-Ebing podle této interpretace značnou měrou přispěl ke změně celkového paradigmatu v pojetí pohlavních perverzí, a to tím, že ve svých pacientech a čtenářích budoval vědomí zvláštní identity – zatímco distinktivním rysem „předvědeckých“ sodomitů a pederastů bylo pouze jejich chování, u moderních homosexuálů jde již o veškeré jejich bytí, které skrz skrz prostupuje jejich osobnost a chování je pouze jeho projevem.⁷

V Krafft-Ebingově pojetí byly pro posouzení míry inverze klíčové psychické charakteristiky jedince, mezi nimiž zaujímala čelné místo *psychická zžen-*

⁴ Ke zrušení všeobecné trestnosti homosexuality došlo v Československu v roce 1961.

⁵ Anální sex.

⁶ Christian BONNELLO, *Du médecin légiste à l'aliéniste : l'homosexualité sous le regard de la médecine au XIXe siècle*, in: Louis-Georges Tin – Geneviève Pastre (ed.), *Homosexualités : expression/répression*, Paris 2000, s. 71.

⁷ K medikalizaci homosexuality v posledních dekádách 19. století viz blíže: Jan SEIDL, *Úsilí o od-trestnění homosexuality za první republiky*, rigorózní práce na Filozofické fakultě MU, Brno 2008, s. 35 nn.

štilost u mužů a *zmužštilost* u žen (touha po stejném pohlaví je doprovázena psychologickými charakteristikami opačného pohlaví). Česká psychiatrie, pro niž představoval Krafft-Ebing po dlouhou dobu hlavní referenční autoritu v oblasti sexuálních anomálií, postupovala v budování svého výkladu obdobně. V první české učebnici psychiatrie z roku 1900 věnuje autor Karel Kuffner (1858–1940) homosexualitě dvě strany vyplněné popisem celého jevu a shrnutím názorů na jeho etologii (které byly v soudně-lékařském pojetí irelevantní). Třebaže uvádí, že se mezi homosexuály vyskytují jak mužné, tak zženštilé typy, zabývá se podrobněji pouze popisem těch druhých: u některých případů byly podle něj zaznamenány „*infantilní dimenze plodidel, jemné rysy obličeje, bezvousost, proeminence prsů, drobná ruka a noha, široká pánev, útlý hlas, obzvláštní záliba na umění a jmenovitě hudbě, někdy přímo záliba strojiti se po žensku, robiti ženské ruční práce, povaha žvatlavá, vrtochovitá, prohaná, koketně ješitná.*“⁸

Psaní o ženských charakteristikách u homosexuálů postupně nabylo v psychiatrických pracích povahu určitého topos. Psychiatr Hugo Bondy (1897–1939), jeden z nejvýznamnějších zastánců odtrestnění homosexuality, v roce 1925 napsal: „*Vedle homosexuálních mužů s druhotnými pohlavními charaktery mužskými – tito neliší se ve svém exteriuru zdánlivě v ničem od mužů heterosexuálních –, rozeznáváme asi stejně velikou skupinu mužů s druhotnými pohlavními charaktery ženskými. Tito liší se vzrůstem, kostrou, bohatostí a jemností vlasů, pleti, jinošským neb dívčím obličejem, vzrůstem vousů, konfigurací hrdla a hlasem, tvarem hrudníku a ovlášením na těle a zvláště v krajíně stydké, chůzí, pohyby, mimikou i celou mentalitou od mužského typu, blíží se typu ženskému, ba s ním se dokonce, někdy více méně dokonale, kryjí.*“⁹

Přestože se tedy v psychiatrických či sexuologických¹⁰ pracích této doby vesměs uznávalo, že homosexuálové se mohou, avšak nemusí projevovat zženštile, shledával tento diskurz zálibu přednostně právě v popisu efeminovaných jedinců. Nikoli ovšem samoúčelně či z touhy po senzaci: Bondy a ostatní autoři tímto způsobem dokumentovali názor, že homosexualita může být výsledkem biologické konstituce jedince, jinými slovy vrozená, což jim pak sloužilo jako základ pro argumentaci požadující lékařskou, a tedy nikoli policejně-soudní kontrolu homosexuality.

Avšak otázka, zda je homosexualita vrozená, či naopak získaná, měla zásadní význam i v soudní praxi, tedy mimo vlastní úsilí o její odtrestnění. Pokud se soudnímu znalci v oboru lékařství podařilo soud přesvědčit, že v konkrétní trestní věci je člověku obžalovanému z homosexuálního deliktu jeho orientace vrozená, mohl soud tuto skutečnost uznat za polehčující okolnost popsanou v trestním zá-

⁸ Karel KUFFNER, *Psychiatrie. Pro studium i praktickou potřebu lékaře, II. díl, část speciální*, Praha 1900, s. 126.

⁹ Hugo BONDY, *K trestnosti homosexuality. Příspěvek k reformě § 129 tr. z.*, Brno 1925, s. 7.

¹⁰ Toto označení a spolu s ním i denotát – odvětví medicíny zabývající se sexualitou na jiných základech než soudní lékařství, psychiatrie či venerologie – se v českém prostředí významněji prosazuje od dvacátých let 20. století.

koně jako stav, kdy „*pachatel je zcela zbaven užívání rozumu*“¹¹ nebo „*když skutek byl vykonán při střídavém pomnutí smyslů v tom čase, pokud pomnutí trvalo*“¹² a zmírnit trest. Toto řešení se sice přičilo přesvědčení reformně naladěných lékařů, kteří se vyslovovali pro zrušení trestnosti homosexuality a kteří ji nepovažovali za *zbavení užívání rozumu* ani za *střídavé pomnutí smyslů*, avšak v praxi, vedeni úvahou, že účel světi prostředky, k němu při podávání znaleckých posudků přistupovali, neboť se jednalo o jedinou možnost obsaženou v tehdy platném trestním zákoně, jak mohli ze své pozice, byť pouze ad hoc, zajistit, aby homosexuál nebyl za projevy svého založení trestán.¹³

Poněkud jiný přístup než medicína zaujímal k referování o homosexualitě obecný periodický tisk, tedy platforma mnohem bližší a dostupnější běžnému čtenáři než odborná lékařská pojednání. Deník *Moravská orlice* zveřejnil roku 1933 článek *Kluby a život homosexuálních lidí*, ve kterém se snažil většinovému publiku poměrně citlivě přiblížit charakteristické rysy života homosexuální subkultury a problémy, s nimiž se museli její příslušníci potýkat. Autor článku navštívil restauraci U Huňků v ulici 28. října v Praze, jedno z center tehdejší pražské homosexuální sociability, a mezi hlavní dojmy, které si odtud odnesl, patřil údiv nad některými návštěvníky, kteří byli oblečeni po žensku: „*Někteří mladíci mají potřebu obléknouti se do ženských šatů. Je to směšné a snad i hloupé a normálnímu člověku nepochopitelné, ale těmto femininně založeným mužům je to zcela přirozeným sklonem. Vysoká „žena“ v bílých plesových šatech, s hlubokým výstřihem v zádech, namalovanými rty a se ženským náramkem na ruce, je zamilována do maličkého mužička, se kterým stále tančí. Běda, myslím, že jiným ženám mnoho svou konkurencí neudělá. Její toaleta je pomačkaná, a nejen to, také nevkusná.*“¹⁴

Tento v zásadě chápající typ psaní byl však v české žurnalistice spíš výjimkou. Mnohem častější bylo pojednávání homosexuality v rámci černé kroniky. K obrazu homosexuála se tak připojovaly další charakteristiky, které v očích publika vytvářely představu homosexuála jako zženštilého požívačného individua zločinné povahy. Odkazy na efeminaci zde byly rovněž běžné, avšak s přesně opačným záměrem než u lékařských odborníků – šlo o to vzbudit senzačním vyličením zájem čtenářů; noviny se spíše než medicínalního řešení „problému“ dovolávaly přísného potrestání. Typický je v tomto ohledu článek *Ze smutných zjevů velkoměsta*, otištěný roku 1934 v *Českém slovu*, kde se od líčení konkrétního případu, kdy „*úchylný zvrhlý muž*“ vlákal dva mladé učně do svého bytu na Žižkově, kde „*zneužil jejich přímo dětské nevědomosti, a pak jim hrozil, že je udá, nebudou-li mu ve všem po vůli*“, přechází volnou asociací přes konstatování, že „*není tajemstvím, že v Praze žije úchylných mužů velmi mnoho*“ k závěru, který, přestože byl koncipován jako zařazení pojednávané události do širšího kontextu, nemá s původním

¹¹ Trestní zákon ze dne 27. května 1852, § 2 písm. a).

¹² Tamtéž, § 2 písm. b).

¹³ Blíže viz J. SEIDL, *Úsilí o odrestnění homosexuality za první republiky*, s. 81 nn.

¹⁴ Nový hlas 2, 1933, s. 173.

případem nic společného: „Policie má jejich seznamy i sbírky fotografií, ale nejsou všichni. Někteří se dali fotografovat i v ženských šatech. Nedocílili však nikdy té dokonalosti v předstírání ženského zjevu jako různí úchylní tanečníci a zpěváci, kteří se k nám dostali z Německa, hlavně z pověstného a nyní úředně zavřeného baru *Biguine na Kurfürstendamm*. Berlín měl více podobných, přepychově zařízených podniků, kde muži, převlečení k nerozeznání za ženy, dělali nejen tanečnice, ale i bardámy. Někteří z nich mají světovou pověst mezi úchylnými muži a byli několika zámožnými muži pozváni i do Prahy. Vystupovali dokonce v jistém pražském lokálu blízko Václavského náměstí, ale bylo jim to zakázáno.“¹⁵

Zženštilost zde figuruje metonymicky jako *pars pro toto*, která zastupuje celé široké spektrum projevů homosexuální situace. Asimilace homosexuality se zženštilostí však v žádném případě nebyla dobovým specifikem – je dobře známá i ze současnosti, kdy např. při parodování homosexuála jako obecného typu mluvčí nasadí vysoký hlas a produkci doprovodí ženskou gestikulací či kdy v médiích při referování o různých pochodech gayů a leseb jsou pravidelně prezentovány záběry především těch účastníků, kteří se svým vzhledem či projevem co možná nejvíce vymykají tradiční heteronormativní představě o atributech daného pohlaví. Narušování genderových stereotypů je z projevů homosexuality jevem pro široké publikum patrně vnějškově nejzajímavějším a nejsenzačnějším.

Z dvacátých let 20. století máme dochovány první doklady toho, že homosexuálové reflektují svou situaci ve společnosti, kterou shledávají neuspokojivou, a poprvé se pokoušejí systematicky pracovat na jejím zlepšení.¹⁶ Tyto snahy dostávají jasnější obrysy ve třicátých letech, kdy si českoslovenští homosexuálové vytvořili platformu pro vzájemnou komunikaci – časopis *Hlas sexuální menšiny* (1931–1932; periodičita 14 dní) a na něj bezprostředně navazující titul *Nový hlas* (1932–1934; periodičita 1 měsíc)¹⁷ – a kromě toho dosáhli úředního povolení dvou svých spolků, z nichž jeden měl spíše politický a druhý spíše společenský charakter.¹⁸

Redakci prvních dvou ročníků časopisu vedl novinář-samouk a bývalý profesionální voják Vojtěch Černý (1893–1938). Patrně pod vlivem svého životního osudu¹⁹ časopis orientoval zejména na boj za zrušení paragrafů, které v československých trestních zákonech stanovily všeobecnou trestnost homosexuálních styků.²⁰ Hlavní místo tedy v těchto ročnících zaujímají nabádavé články, jejichž účelem bylo mobilizovat čtenářskou obec k politickému uvědomění a účasti na homo-

¹⁵ *Nový hlas* 3, 1934, s. 85.

¹⁶ Blíže viz J. SEIDL, *Úsilí o odtrženi homosexuality za první republiky*, s. 126 nn.

¹⁷ Blíže viz Roar LISHAUGEN, *Nejistá sezóna jiné literatury. Osudy časopisu Hlas sexuální menšiny*, *Dějiny a současnost* 29, 2007, č. 12, s. 33–35.

¹⁸ Blíže viz J. SEIDL, *Úsilí o odtrženi homosexuality za první republiky*, s. 140 nn.

¹⁹ K osobě Vojtěcha Černého viz vystoupení autora v pořadu České televize *Q*, vysílaného dne 5. ledna 2009. URL: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/208562210900043-q/> (citováno 25. 5. 2009).

²⁰ V českých zemích § 129 b) trestního zákona, dříve rakouského, z roku 1852, na Slovensku a Podkarpatské Rusi § 241 trestního zákona, dříve uherského, z roku 1878. Blíže viz J. SEIDL, *Úsilí o odtrženi homosexuality za první republiky*, s. 18 nn.

sexuálním aktivismu, odborné právnické a lékařské studie dokazující neudržitelnost dotčených paragrafů v demokratickém státě, a dále též beletrie s homosexuální tematikou. Černého redakce občas přetiskovala také články z jiných periodik, které se otázky homosexuality nějak týkaly.

V létě 1931 tak redakce reprodukovala článek Jaroslava Přibíka z revue *Gentleman* s názvem *Veliké umění ženštivé*, kde je vylíčen život homosexuálních mužů z pozice heterosexuálního pozorovatele s pochopením pro jejich problémy a s uznáním jejich snahy o respekt okolí. Jaroslav Přibík v zásadě chápe, že někteří cítí více žensky, a v podstatě (v prvních dvou větách citátu) vyjadřuje to, na čem je dnes postavená teorie genderu: „*Je to pouhé zvykové označování, že v ženách jsme hledali ženskost a v mužích mužskost. Není důvodu, proč by tomu tak musilo být. Bylo by tedy marné lkát nad mužem s duší ženy, pokud je tato duše čistá a logická sama sobě. Ale je-li nad čím rozhořčeně vykřiknouti, je to hysterická ženštivost těchto mužů, která vyráží zbraň z ruky těm, kteří jsou ochotni cítit v nich ženu s mužským pohlavím. Neboť není ženské stvoření, jehož ženskost se vyčerpává „koketní“ chůzí, bezduchým loupáním očních víček, ostentativní technikou natěračskou a nevkusně výstředními šaty. Není ušlechtilé ženským muž, který roztomile žvatlá fistulí a v gramatice užívá o sobě i o „svých“ ženského rodu. Je to nejodpornější zženštilost, jaké ani snad žena není schopna. Nemravná proto, že předstírá přírodu.*“²¹

Tento článek přesně vystihuje ty názory většinové společnosti, které kruh osob kolem redakce *Hlasu* vnímal a ke kterým se jeho přetištěním také přihlásil – heterosexuální většina by v zásadě byla ochotna homosexualitu akceptovat a chápat jako vrozenou vlastnost, která nesnižuje hodnotu individua, kdyby nebyla zároveň drážděna osobami ostentativně překračujícími genderové normy.

Od tohoto čísla jsou průběžně v *Hlasu sexuální menšiny* a následně i v navazujícím *Novém hlasu* publikovány texty, které chtějí explicitně nebo implicitně šířit v tomto smyslu osvětu mezi čtenářskou obcí; cílem bylo vychovat jakéhosi „homosexuála nového typu“, který by si plným právem zasloužil respekt heterosexuální většiny. Tyto tendence se nejsilněji projevují v článcích autorů Ivana Horného, Lídy Merlíkové a Vladimíra Vávry. Každý z nich napsal za dobu vydávání obou časopisů několik textů zaměřených primárně na toto téma, lze u nich však pozorovat sklon integrovat tento motiv také do ostatních článků o jakémkoliv jiném tématu.

Ivan Horný (vlastním jménem Bohumil Jednorovič Kosovský; 1898–1987), svérázná postava meziválečného hnutí za homosexuální emancipaci,²² se v článku *Výstřednost nebo slabomyslnost* v reakci na Přibíkův text, kterému dává

²¹ Hlas sexuální menšiny 1, 1931, č. 5–6, s. 10.

²² Kosovský prožil mimořádně zajímavý život. Za první republiky aktivní tramp a homosexuál, chemik-samouk a spiritistická autorita, za války krátce internován v protektorátním kárném táboře, po únoru 1948 se pokoušel zorganizovat protikomunistickou odbojovou skupinu a v důsledku této činnosti vězněn v komunistickém koncentračním táboře. Od počátku šedesátých let byl zaměstnán v dělnické profesi ve šlechtitelské stanici v Lužanech u Plzně, kde až do osmdesátých let, posléze již v důchodu, vedl de facto disidentský salon.

ve věci zženštilosti bezvýhradně za pravdu, velmi nekompromisně vyjadřuje o „některých otrocky zženštilých našincích“, jejichž „hnusné chování“ dle něj zasluhuje konečně řádného odsouzení a vyřazení ze společnosti slušných lidí, „nemá-li věčně těžká příhana „zvrhliků“ dopadati na hlavy všech příslušníků této menšiny“. Horný dále píše: „Je to nejbolavější vřed na těle stejnopohlavní lásky, vedle nejhnusnějšího vyděračství. (...) Slušný homoerot, aby pomalu zdaleka se vyhýbal místům, kde tyto vředy se usadily. I staří zkušení pasáci, kteří půl života prodleli v polosvětě nejnižšího řádu, otráslí by se hnusem nad řečmi, které vedou při své „zábavě“. (...) Plevel, jímž zaneřáděny jsou naše řady, budiž konečně již jednou navždy odstraněn. (...) Chceme-li očistu v nazírání, chceme-li od sexuální většiny pochopení a žádáme-li s touto rovného práva na život, pak postavme se také na úroveň slušnosti a nedopusťme, aby naše dobré jméno bylo slučováno se zrůdami, jejichž životní úkol sahá jen po požívačnostech ve skutcích i slovech“.²³

Horného agresivní, až vyhlazovací rétorika, která operuje s motivy vředu, odstranění, plevele, patrně vychází z autorova nevšedního vnitřního ustrojení. Tématu zženštilosti se dále věnoval např. roku 1934 v článku *Muži v róbě...*,²⁴ kde v reakci na nedávno předtím proběhlou policejní razii v již zmiňované restauraci U Huňků, při níž bylo na komisařství předvedeno několik *artistů*²⁵ v dámských převlecích, již poněkud mírnějším tónem upozorňoval, že podobné události v konečném důsledku oddalují zrušení § 129. Vedle toho do *Hlasu* přispíval literárními texty a články, v nichž se jeho pojetí mužnosti odráží v exaltaci mládí, síly a pobytu v přírodě.²⁶

Lída Merlínová (vlastním jménem Ludmila Skokanová-Pecháčková; 1906–1988) se k otázce maskulinity a femininity vyjadřuje nejvíce cíleně v článku *Omyly a nevkusy „našich“ mužů a žen*, kde evokuje muže, kteří pahnou „po hedvábné noční košili s krajkami, místo střízlivého pánského pyjama“ a ženy, které spatřují veškeré své lidské štěstí „v možnosti chodit úplně mužsky oblečena, včetně pánských kalhot“ a které též rády nosí kravatu. Merlínová, která ve třicátých a čtyřicátých letech vedle jiných, zejména literárních aktivit provozovala také taneční školu v Olomouci, tyto tendence kritizuje spíše z estetického, nikoli emancipačního či komunitně-politického hlediska. V zásadě je u homosexuálů chápe, avšak setrvává zásadně na požadavcích klasického genderově normativního vkusu a důrazně čtenářům doporučuje usilovat o společenskou integraci do heteronormativního světa, což je pokyn pro tento druh psaní zcela typický: „Proti těmto instinktům se však musí bojovat. Svět je rozdělen na dva tábory: muže a ženy, a kdyby muž byl sebe zženštilější a žena sebe mužatější – musíme se přizpůsobit. Ostatně v tomto

²³ -ný (Ivan HORNÝ), *Výstřednost nebo slabomyslnost*, Hlas sexuální menšiny 1, 1931, č. 7–8, s. 17.

²⁴ Ivan HORNÝ, *Muži v róbě...*, Nový hlas 3, 1934, s. 106.

²⁵ Osoby předvádějící travesti performance.

²⁶ V meziválečném homosexuálním společenství byla příslušnost k tramskému a jiným hnutím založeným na pobytu v přírodě dosti silná. K tomuto tématu viz: Mark CORNWALL, *Heinrich Rutha and the Unraveling of a Homosexual Scandal in 1930s Czechoslovakia*, GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies 8, 2002, č. 3, s. 319–347.

*ohledu má normální většina a svět 100procentní pravdu. (...) Více nedůstojných instinktů je nám vrozeno, včetně lenosti a nevěry, a přece je ovládáme a bráníme se jim. Proto neomlouváme inverzní lidi! Jejich povinností jest splynouti s kolektivem a vystříhati se trapných výstředností, jako se jich vystříhá každý slušný člověk.*²⁷

Lída Merlíňová byla stálou přispěvatelkou *Hlasu* i *Nového hlasu*, její eseje se pravidelně dotýkaly také tématu vůle a síly vzdorovat nepříznivému osudu u homosexuálně založených lidí. Tento typ psaní ukázkově uplatnila např. v beletrizujícím článku *Prostitut*, kde odstrašujícím způsobem líčí lidskou trosku – prostituta, který v závěru reflektuje svůj osud: „*Příliš pozdě! Tento hrozný život ve mně ubil veškerou vůli. Jsem těžce nemocen... Zúčtoval jsem již se životem. Resignuji.*“²⁸

Na podobnou notu, tedy ve snaze povzbudit ve čtenářích *Hlasu* životní aktivismus a optimismus, psal Vladimír Vávra (vlastním jménem Vladimír Kolátor; 1903–1986). Tento vystudovaný právník, který kromě právní praxe a práce pro *Nový hlas* působil také jako divadelní kritik, historik a režisér a jako filmový kameraman, se na konci roku 1932 stal hlavním redaktorem *Nového hlasu* a časopis pak obsahově řídil až do jeho zániku s koncem roku 1934. Zatímco za Černého vedení v letech 1931–1932 politika redakce spočívala zejména v psaní proti § 129 trestního zákona jako konkretizované příčině útlaku, časopis pod Vávrovou redakcí si uvědomuje, že na takovouto legislativní změnu nemá sebemenší vliv, a prostor pro emancipační boj vidí především v oblasti výchovy – či spíše sebevýchovy – homosexuální menšiny k takovému chování a pojetí života, které umožní, že ji většinová společnost začne přirozeně akceptovat a paragraf pak odumře jaksi automaticky, jako jakýsi vedlejší produkt nové homosexuality.

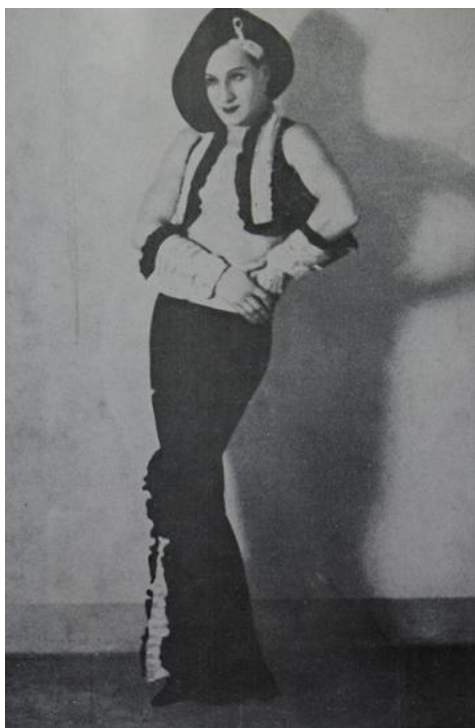
Rozdíl mezi oběma redakcemi je možné ilustrovat i na tom, že za Vojtěcha Černého mohla v *Hlasu sexuální menšiny* vyjít fotografie muže s uměleckým jménem Marcel Ferrari, který, jak uvádí popisek pod fotografií, byl v době pořízení snímku „*21letý sólový tanečník předních pražských divadel a vítěz soutěže o nejkrásnější masku na maškarním bále pořádaném 23. ledna 1932 ve velkém sále paláce Batex*“²⁹ (obr. č. 1), což už bylo za Vladimíra Vávry zcela nemyslitelné: typickou ukázkou obrazového doprovodu *Nového hlasu* pod jeho vedením je fotografie popsaná v časopise jako „*Torzo*“ (obr. č. 2).³⁰

²⁷ Lída MERLÍNOVÁ, *Omyly a nevkusy „našich“ mužů a žen*, *Nový hlas* 2, 1933, s. 111.

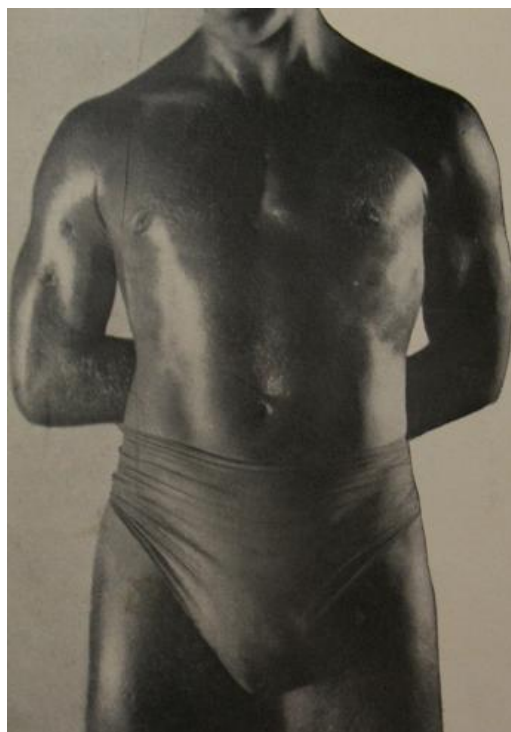
²⁸ Lída MERLÍNOVÁ, *Prostitut*, *Nový hlas* 1, 1932, č. 6, s. 6.

²⁹ *Hlas sexuální menšiny* 2, 1932, nečíslovaný list za stranou 40. Jednalo se o maškarní bál pořádaný Osvětovým a společenským sdružením Přátelství, jedním ze dvou homosexuálních spolků, které fungovaly za I. republiky (viz J. SEIDL, *Úsilí o odrestnění homosexuality za první republiky*, s. 144 nn), v sále Batex v Revoluční ulici v Praze, jedním z významných meziválečných středisek pražské homosexuální sociability.

³⁰ *Nový hlas* 2, 1933, nečíslovaný list za s. 108.

Obr. 1

Obr. 2

Obrazový materiál Vávra, snad vlivem smyslu pro vizualitu, který mohl mít vzhledem ke svým výše uvedeným aktivitám výrazněji vypěstován, v časopise promyšleně využíval, aby čtenářům názorně předvedl přitažlivost životní koncepce, kterou jim chtěl vštípit. Dne 1. listopadu 1932, kdy převzal vedení redakce, vyšel v *Novém hlasu* tento text, jehož je Vávra patrně autorem: „*Několik slov k obrazové příloze.*³¹ *Skupina těchto chlapců je krásná jen proto, že sálá z ní zdraví a síla, získaná několikaletou rozumně řízenou námahou. Dovedete si představit, že by pod ranou osudu, byť by jí byly i sklony, na něž se vztahuje par. 129, jen vzdychali, či dokonce jen koketovali se slaboštvím těla, vůle i charakteru, jako pohříchu značná část těch, kdo psali i pro něž je psán Nový hlas? Ne! Fysická námaha trvalá a pravidelná je nejlepším prostředkem, jak s lehkostí, ba úsměvem (...) překonat i okolnosti, pod jejichž, často jen subjektivní tíží slaboši padají. Až budou homosexuální vlastním vědomým přičiněním chlapi a ne baby, tehdy nabudou práva odvolávati se na skvělé příklady antiky. (...) Je na každém, aby se vlastní silou hleděl dostat z následků neblahého dědictví, jež mu odkázala omezenost minulých generací. (...) Probudit energii, které se v kruzích čtenářů tohoto listu nedostává, budiž účelem těchto rádek.*“³²

³¹ Tato příloha se bohužel nedochovala.

³² *Několik slov k obrazové příloze*, *Nový hlas* 1, 1932, č. 7–8, s. 15.

Záměry, s nimiž chce vést *Nový hlas*, Vávra dále rozvíjí v novoročním editoriale, kterým otevřel ročník 1933: „*Nový Hlas nebude časopisem prokletých lásek, nýbrž lidí, kteří pozvolna dosahují uznání lidské společnosti a usilují o úplné své zrovnoprávnění před společností i před zákonem. Budeme bojovat proti oněm zjevům, které provázejí homosexuální hnutí: proti chrámovému šeru, dýmu kadidla, vůni aster a podobným zjevům, jež odpuzují lidi, holdující přírodě a sportu. Uznání společnosti možno dosíci jen spoluprací s normálními lidmi – jsme proto proti izolovanosti homosexuálních.*“³³

Vladimír Vávra tyto motivy rozvíjel také ve svých četných recenzích a úvahách o různých literárních nebo divadelních počinech. Tak v textu *Erotika a přátelství v umění*, kde kritizuje zobrazování homosexuality v divadle a ve filmu jako něčeho výjimečného, dekadentního, prezentovaného prostřednictvím rozvrácených typů, píše již v červenci 1931: „*Dnešní divadlo potřebuje zdravých, pevných charakterů. I homosexuální může a měl by být pevný charakter (...) Homosexualita (...) musí ze šera nočních lokálů se povznést k slunnému jasu života (...).*“³⁴ Do svého kritického psaní tedy vkládá, veden stálou snahou vylepšovat obraz homosexuální subkultury v očích většinové společnosti, konkrétní představy, jak by měly umělecké projevy homosexuality a o homosexualitě vypadat. Za několik měsíců poté v článku *Od Hlaváčka k Nestroyovi*, k jehož sepsání jej podnítila inscenace frašky *Lumpacivagabundus* rakouského dramatika 19. století Johanna Nestroye ve smíchovském Divadle komiků, do níž tvůrci vložili několik narážek na homosexualitu, které v původním textu nefigurovaly, píše, že nejlépe by se *správný názor* na homosexualitu rozšířil prostřednictvím krásné literatury, kdyby se ovšem „*spisovatelé tohoto oboru omezili na líčení kladných typů, vědomých si ceny vlastního života a své práce, nehynoucích touhou po nedosažitelném a nepotácejících se ze spleenu do úplné bezmocnosti.*“³⁵ Vávra zde udává i příklady děl, které svou „*mlhavou bezradností, neukojitelnými tužbami a dekadentní přebujelostí (...)* spíše uškodí v *dobrému názoru na homoerotiku*“³⁶ – jde podle něj v českém kulturním kontextu především o sbírky Karla Hlaváčka (1874–1898) *Pozdě k ránu* a *Mstivá kantiléna*.

A právě Hlaváčkův soupeřník, básník Jiří Karásek ze Lvovic (1871–1951), jednoznačně nejvýraznější meziválečná ikona české homosexuální kultury, byl jedním z mála (a jediným, koho dokážeme identifikovat), kdo na stránkách *Hlasu sexuální menšiny* a *Nového hlasu* vyjádřil také postoje odlišné od oficiální Vávrovy linie. Roku 1932 se v článku *Morální záchvat Německa*, v němž reaguje na vývoj v Německu, kde se již těsně před nástupem nacismu začaly projevovaly tendence homosexuálům nepříznivé, vyslovuje pro izolaci homosexuální subkultury od většinové společnosti, aby tato nebyla zbytečně drážděna (tedy opak toho, co doporu-

³³ Vl(adimír) VÁVRA, *Slovo čtenářům*, *Nový hlas* 2, 1933, č. 1, s. 13.

³⁴ Vl(adimír) VÁVRA, *Erotika a přátelství v umění*, *Hlas sexuální menšiny* 1, 1931, č. 5–6, s. 16.

³⁵ Vl(adimír) VÁVRA, *Od Hlaváčka k Nestroyovi*, *Hlas sexuální menšiny* 1, 1931, č. 10, s. 6.

³⁶ Tamtéž, s. 6–7.

čuje Vávra), a článek uzavírá poetickým konstatováním: „*Veřejnost se bude i dále dívatí na sexuální menšinu jako na něco nepřírozeného a zruďného, to je přirozený zjev světa, a doby antiky, kdy tato věc byla krásou a zdravím, jsou dávno uplynulé a pohanská morálka, silná, živočišná, sluneční, je nahrazena morálkou chladnou, hrobovou, měsíční, morálkou křesťanství. Zůstaneme tedy i po škrtnutí §129 prokletou sektou, a to je, řeknu upřímně, zcela krásné.*“³⁷

Přestože byl Karásek autorem dekadentní poezie a v jeho tvorbě se tedy stejně jako u Karla Hlaváčka objevují prvky životní pasivity, v praktickém životě šlo o osobu nesmírně činorodou. Názory, které prezentoval v *Novém hlasu*, je třeba chápat spíše jako odraz jeho svébytného estetického citění a ospravedlnění postoje starší generace (byl zhruba o třicet let starší než výše uvedená trojice autorů), která se snad necítila až tak oslovena výzvami ke sportování apod. a která měla zažité způsoby fungování a životní strategie, na nichž zřejmě nehodlala nic měnit.

Jak tedy dopadl náš exkurz po koncepci mužnosti u meziválečných československých homosexuálů? Nalezli jsme v jejich časopise, o kterém bychom mohli soudit, že bude predilekčním místem pro prezentaci alternativního pojetí maskulinity, něco takového? Stežlí, ba spíše naopak. Zástupci homosexuální subkultury, kteří časopis vydávali, intenzivně vnímali názory většinové společnosti na zženštilost a přidružené vlastnosti u homosexuálů a prakticky zcela se s nimi ztotožňovali, stejně jako s hodnotícími soudy, které byly s těmito názory spojeny. V homosexuálním tisku první republiky tak nacházíme u tehdy činných homosexuálních aktivistů³⁸ všechny stereotypy spojované s homosexualitou přímo v krystalické formě; s osobami neodpovídajícími jejich představě správného *menšináře* nakládá jejich psaní velmi nepříznivě. Avšak například na rozdíl od problému vydírání homosexuálů prostitutky, který je v tomto článku zmíněn v úryvku Ivana Horného a který byl jedním z hlavních argumentů pro odtrestnění homosexuality, který používali jak zastánci odtrestnění rekrutující se z řad heterosexuální většiny (lékaři, právníci), tak samotní homosexuálové, představovalo téma zženštilosti a boje proti ní jediné výrazněji artikulované autochtonní téma homosexuálního aktivismu, které heterosexuální zastánci odtrestnění homosexuality nijak neverbalizovali. Strategie, které byly na zdůrazňování tohoto problému založeny, byly originální v tom, že propagovaly prvky organizace heteronormativní společnosti s cílem přispět v konečném důsledku k její subverzi.

³⁷ Jiří KARÁSEK ZE LVOVIC, *Morální záchvat Německa*, Nový hlas 1, 1932, č. 5, s. 12–13.

³⁸ Hovořit o homosexuálním aktivismu u Jiřího Karáska ze Lvovic je možné pouze pro období kolem přelomu století. Takto svou tehdejší roli také sám reflektoval ve svých *Vzpomínkách*, viz Jiří KARÁSEK ZE LVOVIC, *Vzpomínky*, Praha 1994.

Summary:

Manliness as a virtue of a conscious homosexual in 1930s

In this contribution, I approach the question of how and why the homosexuals in Czechoslovakia reflected, in the 30s of the 20th century, the way they were seen by the majority society, focusing on the polarity *manliness-femininity*.

The medical discourse on homosexuality was, from its beginnings in the last third of the 19th century, very marked by references to this polarity: the effeminacy in homosexuals constituted a favourite topic of this discourse. The journalism was adding the public image of the homosexual with other characteristics, supporting and nourishing a widespread notion of the homosexual as an effeminated, depraved and criminal being.

In the the 30s of the 20th century the Czechoslovak homosexuals, willing to improve their social status, founded a magazine, the *Hlas sexuální menšiny*. I use this magazine as my principal documentary basis to discuss the above mentioned questions. On the pages of the *Hlas*, we can observe a gradually increasing tendency to keep aside the original goal to obtain the decriminalization of homosexuality and, instead, to accomplish at first a change in the behaviour of homosexuals themselves.

The homosexual activists acted on the assumption that only after the negative public image of the homosexual is modified, would it be possible to ask seriously for a decriminalization. Denouncing the effeminacy in male homosexuals (and the masculinity in female ones) and urging their readers to get rid of these features in the name of a homosexual respectability, they were reproducing the stereotypes connected to the traditional system of the gender roles distribution and claiming their validity also for the homosexual milieu.